

495 4

VOORLOPIG VERSLAG

(De vroegere stukken zijn gedrukt in de
Zitting 1946—1947.)

Algemene beschouwingen.

De vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht, in wier handen dit wetsontwerp is gesteld, heeft de eer daaromtrent het navolgende te rapporteren.

Met de Regering is de commissie van oordeel, dat bijzondere voorzieningen nodig zijn, ten einde het opmaken van akten van overlijden van vermisten te bespoedigen. Tot voor kort redde men zich in niet weinige gevallen door tot de rechter een verzoek tot aanvulling van de akten van de burgerlijke stand te richten. Indien het overlijden bewezen kon worden, stond de rechter deze aanvulling toe, waarna de ambtenaar in de laatste woonplaats een akte opmaakte. Nu de Hoge Raad heeft beslist, dat alleen de ambtenaar van de plaats, waar het overlijden geschiedde, daarvan een akte kan opmaken, is aan deze practijk een einde gekomen. Voor de eigenlijke gevallen van vermissing gaf deze practijk trouwens geen oplossing. De Regering heeft nu een regeling ontworpen, toepasselijk op allen, die in of vlak na de oorlog hun woonplaats in Nederland hebben verlaten of die vermoed worden in Nederland door oorlogsgeweld te zijn getroffen, terwijl er goede gronden zijn om aan te nemen, dat zij zijn overleden. Deze regeling betreft dus zowel hen, wier overlijden in het buitenland te bewijzen is, als hen, van wie alleen maar geen bericht meer is ingekomen. Voor hen allen wordt een procedure ingevoerd, die hierop neerkomt, dat de Minister van Justitie aangifte doet van hun vermissing, waarna — na afloop van een termijn van 6 maanden — de ambtenaar van de burgerlijke stand van de laatste woonplaats een akte van overlijden opmaakt.

De commissie heeft zich nu in de eerste plaats afgevraagd of de ontworpen regeling niet alleen van toepassing moet zijn op degenen, die vermist worden in de zin van verdwenen zonder dat hun overlijden te bewijzen is, doch ook op hen, van wie wel kan worden bewezen, dat zij in het buitenland zijn overleden, doch van wier overlijden toentertijd geen akte is opgemaakt en ook thans geen akte kan worden opgemaakt. Er zou zeker iets voor te zeggen zijn, door een eenvoudige aanvulling van artikel 50 B.W. mogelijk te maken, dat in de laatstbedoelde categorie van gevallen een Nederlandse ambtenaar alsnog een akte kan opmaken. Niet zelden toch kan het overlijden op een bepaalde dag en plaats door getuigen worden bewezen. Die getuigen zouden dan, nadat de rechter aanvulling van de registers van de burgerlijke stand heeft gelast, aangifte kunnen doen. Op die wijze zou een snellere beslissing verkregen kunnen worden.

In de tweede plaats heeft de commissie zich afgevraagd, of het invoeren van een geheel nieuwe procedure, waarbij het doen van aangifte wordt gelegd in handen van de Minister van Justitie in plaats van in die van de nabestaanden of andere belanghebbenden, wenselijk is. Kan niet worden volstaan met het aanbrengen van enkele wijzigingen in de bestaande regeling betreffende de verklaringen van vermoedelijk overlijden?

Naar de commissie meent, hangen deze vragen in zoverre met elkaar samen, dat er argumenten zijn, die op het antwoord op beide vragen van invloed moeten zijn. Zij wenst ten aanzien van geen van beide een definitief oordeel uit te spreken. Zij zal het op prijs stellen, nader van de Regering te vernemen om welke redenen zij tot de voorgestelde oplossing gekomen is.

Intussen wilden enkele leden der commissie reeds thans als hun oordeel uitspreken, dat tegen de gekozen oplossing, welke het initiatief geheel in handen van het Departement legt, grote bezwaren bestaan. Het betreft hier, zo meenden deze leden, zuiver persoonlijke en

familiebetreft, waarvan zij zich slecht konden voorstellen, dat deze met het algemeen belang in strijd zouden zijn. In zulke gevallen moet men huns inziens de particulieren hun eigen belangen laten behartigen. Het ontwerp maakt hun dit onmogelijk. Deze leden achtten dit niet alleen in beginsel niet juist, doch vreesden ook praktische bezwaren. Het zal nodig zijn een geheel nieuwe organisatie of een nieuwe afdeling van het Departement te vormen. Voordat deze goed werkt, zal het in elk geval geruime tijd duren. Na de aangifte volgt dan nog een wachttijd van een half jaar. En dat, terwijl nu reeds meer dan twee jaar sedert de bevrijding verstreken zijn. Het is onverantwoordelijk, zo meenden deze leden, de hierbij betrokkenen zo lang te laten wachten. Er zijn reeds thans allerlei ongewenste verhoudingen ontstaan ten gevolge van het feit, dat een regeling van deze materie nog steeds ontbreekt. De bestaande procedure van de artikelen 519—523 B.W. achtten deze leden zeer wel bruikbaar, mits de termijn van 5 jaar verkort werd tot 2 jaar, een vereenvoudiging, welke een belangrijke vermindering van kosten teweegbrengt, werd aangebracht in het systeem van openbare dagvaardingen en bepaald werd, dat de rechter een verklaring van overlijden (niet van vermoedelijk overlijden) afgeeft. Dit laatste zou dan de bezwaren, welke in erfrechtelijk opzicht aan de huidige regeling verbonden zijn, wegnemen. Bepalingen omtrent hetgeen moet geschieden als de vermiste terugkomt, zouden daaraan natuurlijk toegevoegd kunnen worden. Zou men een regeling tot stand brengen, waarbij de artikelen 519 e.v. met de hier omschreven wijzigingen zouden kunnen worden toegepast, dan zou naar de overtuiging van deze leden een sneller resultaat worden bereikt. De beslissing ligt dan immers bij de rechtbanken, waarvan er 19 in ons land zijn, over wie deze zaken zouden worden verdeeld. De rechterlijke machine werkt behoorlijk en in elk geval vlugger dan die van een geheel nieuw op te zetten organisatie.

De meerderheid der commissie verklaarde meer te gevoelen voor het stelsel van het ontwerp. Er zullen naar zij verwachtte, meer dan 100 000 akten van overlijden van vermisten moeten worden opgemaakt. Zou men nu aan de gewone rechter in al deze gevallen moeten verzoeken een verklaring van (vermoedelijk) overlijden op te maken, dan zou de rechterlijke macht, die reeds thans waarlijk niet over gebrek aan werk te klagen heeft, daardoor ongetwijfeld overbelast worden. Dit klemt te meer, nu het leeuwendeel van deze zaken zou moeten worden behandeld door één rechtbank, nl. die te Amsterdam. Of het Departement van Justitie daarmee evenzeer overbelast zal worden, zal afhangen van de organisatie, welke men hiervoor wil opbouwen. Omtrent die organisatie heeft de Regering vrijwel niets medegedeeld. Hoe stelt zij zich die voor? Kan zij de garantie geven, dat deze organisatie binnen zeer korte tijd na de inwerkingtreding van dit ontwerp met haar taak kan aanvangen? En hoe lang zal de afwikkeling van deze taak naar de verwachting der Regering moeten duren?

Belangrijker achtten deze leden, dat de Overheid in deze materie reeds over tal van gegevens beschikt, die de particuliere belanghebbenden niet bezitten. De Overheid toch heeft de beschikking over alle gegevens van het Rode Kruis en andere organisaties en zal daarvan systematisch gebruik maken. Particulieren daarentegen kunnen er belang bij hebben alleen die gegevens aan de rechter te verstrekken, welke in hun voordeel zijn. Het betreft hier soms beslissingen, waarmede grote financiële en andere belangen, bijv. de wettigheid van kinderen, gemoeid kunnen zijn. Het is helaas geenszins uitgesloten, dat pogingen zullen worden aangewend om de rechter zand in de ogen te strooien. Een centrale organisatie, die over vele ter zake dienende gegevens beschikt, zal beter kunnen bevorderen, dat de waarheid omtrent het al of niet overlijden aan de dag komt, al zullen natuurlijk de belanghebbenden ook tegenover zulk een organisatie wel feiten, die alleen aan hen bekend zijn, kunnen verzwijgen.

Deze overweging bracht de leden, wier mening hier wordt weergegeven, er tevens toe, de voorkeur te geven aan een oplossing, waarbij ook ten aanzien van hen, wier overlijden in het buitenland door getuigen kan worden bewezen, aangifte moet geschieden door of vanwege de Minister van Justitie. De practijk toch heeft reeds herhaaldelijk aangetoond, dat ook getuigenverklaringen in zulke aangelegenheden, zeker na verscheidene jaren, weinig betrouwbaar zijn. Een centrale organisatie zal ze in ieder geval met andere gegevens kunnen vergelijken, hetgeen voor de rechter niet zo gemakkelijk zou zijn. De rechter, wiens gewone taak nu eenmaal een zekere mate van lijdelijkheid meebrengt, zal zulk een toetsing zeker niet ambtshalve ondernemen, in elk geval niet zo systematisch als men dit van de administratie mag verwachten.

Volledigheidshalve wil de commissie nog opmerken, dat zij aanneemt, dat aanvulling van de registers van de burgerlijke stand kan worden gevraagd, indien alsnog kan worden vastgesteld, dat iemand in Nederland tijdens de oorlog is overleden zonder dat daarvan een akte

is opgemaakt (bijv. ondergedokenen). Hier zal dus de procedure volgens artikel 70 B.W. kunnen worden toegepast naast die van het wetsontwerp. De commissie meent, dat een gevaar voor tegenstrijdige beslissingen hier niet aanwezig behoort te zijn. Zouden in een enkel geval beide procedures tegelijk aanhangig zijn, dan zal de akte, die het eerst wordt opgemaakt, beslissend zijn. Afwijzing van het ene verzoek behoort geen invloed te hebben op de behandeling van het andere.

Evenmin ziet de commissie een bezwaar tegen de mogelijkheid, dat naast de procedure van het ontwerp ook een verklaring van vermoedelijk overlijden kan worden uitgelokt. Zulk een verklaring kan immers eerst na 5, resp. 10 jaar worden verzocht en dan duurt de procedure nog meer dan een jaar. Voordat het zover is, zal een procedure ingevolge het ontwerp waarschijnlijk reeds lang zijn afgedaan. Mocht de Minister weigeren aangifte te doen, dan kunnen belanghebbenden nog altijd een verklaring van vermoedelijk overlijden vragen. De wet omkleedt de rechtsgang daartoe met zoveel waarborgen, dat hiertegen geen bezwaar kan bestaan. Zou dit niet mogelijk zijn, dan zouden belanghebbenden tegen een afwijzende beslissing van de Minister machteloos staan, hetgeen zeer onbevredigend ware.

Terwijl het ontwerp dus naar het oordeel der commissie te recht de gewone procedure tot het verkrijgen van een verklaring van vermoedelijk overlijden intact laat, zal die, welke berust op de verordening 228/1941 vervallen. De commissie betwijfelt of dit juist is. Deze verordening maakt het doen van aangifte van het overlijden van personeel van de „voormalige” Nederlandse strijdkrachten mogelijk. Nu schijnen er nog enkele gevallen te zijn van personen, die in dienst van de Nederlandse Marine of de Nederlandse koopvaardij (de commissie meent, dat de verordening ook wordt toegepast t.a.v. zeelieden, die in dienst van de Nederlandse Regering op de koopvaardijvloot hebben gevaren en daarbij de dood hebben gevonden) zijn omgekomen, van wier overlijden nog geen aangifte is gedaan omdat hun gevallen nog in behandeling zijn en die niet onder dit wetsontwerp zullen vallen, aangezien zij geen woonplaats in Nederland hadden en ook niet in Nederland door oorlogsgeweld zijn getroffen. Zou de genoemde verordening nog enige tijd blijven bestaan, dan zou hun overlijden binnenkort door een akte kunnen worden bewezen. Vervalt zij echter, dan zullen de nabestaanden aangewezen zijn op de procedure van de artikelen 519 e.v. B.W. Deze is niet alleen kostbaar en omslachtig, ook al wordt de termijn in deze gevallen tot één jaar verminderd, doch daaraan is bovenal het nadeel verbonden, dat zij slechts een verklaring van *vermoedelijk* overlijden ten gevolge kan hebben. Wil men de verordening als zodanig niet handhaven — de commissie erkent, dat het handhaven van bezettingsregelingen zoveel mogelijk moet worden vermeden —, dan zou men óf haar inhoud in deze wet kunnen overnemen óf de omschrijving van artikel 1 van dit ontwerp kunnen verruimen, zodat deze gevallen onder de werking van het ontwerp komen te vallen.

Indien de verordening 228/1941 vervalt, zullen, naar de commissie aanneemt, de op grond daarvan ingeschreven akten van overlijden in elk geval haar kracht behouden. Er is echter niet bepaald, dat de artikelen 9 tot en met 16 van dit wetsontwerp op zulke gevallen van toepassing zullen zijn, hetgeen in artikel 17 wel bepaald is t.a.v. vermisten, wier overlijdensakte is ingeschreven krachtens een rechterlijk vonnis tot aanvulling van de registers van de burgerlijke stand. De commissie is van oordeel, dat zulk een toepasselijkheid in elk geval aanbeveling verdient. Ook t.a.v. deze personen bestaat immers een, zij het nog zo geringe, mogelijkheid, dat zij nog in leven zullen blijken te zijn.

Zou men dus de omschrijving van artikel 1 zo kunnen verruimen, dat ook de Nederlandse militairen en zeelieden, die geen woonplaats in Nederland hadden, er onder vallen, ook zou men kunnen overwegen het ontwerp van toepassing te verklaren op Nederlandse burgers, die, buiten Nederland wonende, vermist geraakt zijn. Men denke aan het geval, dat een Nederlander, woonachtig in Amerika, als burger tijdens de oorlog met een schip is vergaan. Er kunnen Nederlandse belangen, bijv. van Nederlandse *erfgenamen*, mee gemoeid zijn, dat hier te lande van zijn overlijden een akte kan worden opgemaakt. Thans moet men maar afwachten, welke mogelijkheden een buitenlandse wetgeving in dit opzicht zal blijken te bieden.

Het ontwerp stelt de vermoedelijke datum van overlijden bij gebreke van nadere gegevens op de dag, volgende op die, waarop het laatst van het bestaan van de vermiste is gebleken. Over de gevolgen van deze fictie ontspan zich in de commissie een uitvoerige discussie. Er is nl. ook een andere oplossing mogelijk: alle vermisten worden geacht op dezelfde dag te zijn overleden, bijv. de dag na de bevrijding van westelijk Nederland, dus 6 Mei 1945. De keuze tussen deze twee stelsels kan van het grootste belang zijn, zowel voor quaesties van erfrecht als voor vraagstukken van andere

aard, als de wettigheid van tijdens de afwezigheid van een vermiste gehuwde man geboren kinderen.

Wat het erfrecht betreft, zou het aannemen van een gemeenschappelijke overlijdensdatum ten gevolge hebben, dat tussen vermisten onderling geen erfovergangen behoeven plaats te vinden. Enerzijds kan dit een zeer belangrijke vereenvoudiging ten gevolge hebben: men behoeft slechts vast te stellen, wie van de erfgenamen van een vermiste op de algemene overlijdensdag nog in leven was en men behoeft alleen voor die datum de grootte van het vermogen uit te rekenen. Ook zal men met de afwikkeling van tal van nalatenschappen niet behoeven te wachten op de afwikkeling van andere. Elke nalatenschap zal onafhankelijk van die van andere vermisten kunnen worden geregeld. Dit zal ongetwijfeld aan allen, die hiermee te maken hebben, vooral aan de notarissen, zeer veel moeite besparen. Anderzijds zal het aannemen van zulk een gemeenschappelijke datum zeer ver strekkende gevolgen kunnen hebben, welke de commissie nog geenszins kan overzien.

Van het meeste belang is deze quaestie voor de erfgenamen van gedeporteerde Joden. De volgorde, waarin deportatie plaats had, was volkomen willekeurig, met dien verstande, dat het personeel van de Joodse Raad over het algemeen het laatst werd weggevoerd. Doorgaans zal de dag na die van het transport als overlijdensdag moeten worden aangemerkt. Wanneer nu een familie is gesplitst en haar leden op verschillende dagen zijn weggehaald, betekent dit, dat het vermogen van de eerst gedeporteerde (behoudens testamentaire beschikking in andere zin) wordt geacht te zijn overgegaan op de achtergebleven familieleden en van hen, nadat zij op hun beurt waren gedeporteerd, wederom op verdere familieleden. Het is mogelijk, dat diens tengevolge het vermogen ten slotte terecht komt bij geheel andere personen dan men bij normale sterfte redelijkerwijze had mogen verwachten. Dit zou door het vaststellen van een gemeenschappelijke overlijdensdatum kunnen worden voorkomen.

Hiertegen pleit echter de mogelijkheid, dat in tal van andere gevallen (bijv. vermissing van militairen in 1940, van zeelieden en van niet-Joodse arbeiders, die in Duitsland bij bombardementen om het leven gekomen zijn) het vaststellen van zulk een datum weer tot geheel andere gevolgen zou kunnen leiden, welke wellicht even grote onbillijkheden zouden meebrengen, die zich niet voordoen, indien men de dag na het laatste levensteken als overlijdensdag aanmerkt. Op welke wijze het geringste aantal onbillijkheden zou worden veroorzaakt, is volstrekt niet te overzien. Reeds daarom ligt het, naar de commissie meent, het meest voor de hand, aan te sluiten bij de feitelijke gang van zaken, voor zover die te reconstrueren valt. Dit moet leiden tot de gekozen oplossing: als overlijdensdag moet men aannemen de dag na de laatste, waarop van het bestaan van de vermiste nog gebleken is. De andere oplossing zou wellicht voor het Joodse deel van de vermisten juist zijn — al is de commissie ook daarvan niet geheel overtuigd —, doch zeker niet voor alle vermisten. Men zou dus, indien men deze oplossing wenste te verwezenlijken, onderscheid moeten maken tussen Joden en anderen. Dit nu acht de commissie onder geen beding geoorloofd. Zulk een onderscheid mag de Nederlandse wetgever niet maken, zelfs niet indien het zou dienen om de gevolgen van een gelijk onderscheid, door de Duitsers gemaakt, te regelen. Hoe zou men trouwens moeten uitmaken, wie als Jood moet worden aangemerkt en wie niet? Men kan toch niet wensen, dat de Nederlandse Overheid daarvoor de Duitse regels en de Duitse praktijk gaat toepassen? Reeds om deze redenen meent de commissie dan ook, dat een gemeenschappelijke overlijdensdatum voor alle vermisten of voor een groep van hen niet behoort te worden vastgesteld.

Er is inmiddels ook nog wel een tussenoplossing mogelijk, in de geest van die, welke door de Broederschap van Notarissen aan de hand is gedaan: het invoeren van een wettelijke fictie, dat allen, die in een bepaalde periode van bijv. een jaar vermist zijn, zijn overleden op één dag kort na het einde van die periode. Men komt dan niet tot één gemeenschappelijke sterfdatum, maar tot een aantal van zulke data. Het komt de commissie voor, dat dit stelsel, hoewel het de waarheid iets meer benadert dan dat van één sterfdag voor alle vermisten, toch slechts weinig voordelen biedt en dat het met het zoëven genoemde stelsel gemeen heeft, dat de gevolgen daarvan moeilijk zijn te overzien. Zij zal hierover echter gaarne 's Ministers oordeel vernemen.

Men moet zich realiseren, dat de gedane keuze niet alleen belangrijke gevolgen heeft ten aanzien van de vraag, wie ten slotte van de vermisten zullen erven, doch evenzeer ingrijpende gevolgen in fiscaal opzicht. In het gekozen stelsel toch zal van een nalatenschap van een vermiste dikwijls vele malen successierecht betaald moeten worden. De kans is niet gering, dat er, wanneer deze nalatenschap eindelijk belandt bij een overlevende, niet heel veel meer van over is. Anderzijds zal men moeten bedenken, dat in dit stelsel zulk een nalatenschap waarschijnlijk telkenmale in verschillende porties ver-

deeld zal worden en telkens zal vererven aan bloedverwanten in een nabije graad. Gaat daarentegen de gehele nalatenschap naar de bloedverwanten, die na de bevrijding nog in leven waren, dan is er veel kans, dat een grote som ten goede komt aan weinige verre familieleden. Daar het successierecht toeneemt naarmate de erfgenaam verder van de erflater afstaat en bovendien naarmate het bedrag van de erfportie groter wordt, zou dus bij het vaststellen van een gemeenschappelijke dag van overlijden wel is waar slechts éénmaal successierecht geheven worden, doch dan naar alle waarschijnlijkheid naar een aanzienlijk hoger tarief. Niettemin acht de commissie het aannemelijk, dat het gekozen stelsel voor de uiteindelijke belanghebbenden onvoordelig is. Dit acht zij niet billijk. De Staat behoeft en behoort haars inziens niet op deze wijze te profiteren van de omstandigheid, dat een deel van zijn burgers door de vijand is uitgemoord. Zij heeft er geen bezwaar tegen, dat de nalatenschappen van vermisten, die geen bloedverwanten tot en met de zesde graad bezitten bij gebreke van testamentaire beschikkingen aan de Staat ten goede komen. Hierdoor wordt immers aan niemands redelijk belang schade toegebracht; bloedverwanten in de zevende en verdere graden zijn zo verwijderd, dat er tussen hen en de erflater in de regel nauwelijks enig contact zal hebben bestaan. Door het heffen van achtereenvolgende successierechten daarentegen worden de overlevende erfgenamen der vermisten ernstig benadeeld, terwijl de Staat daarvan onredelijk voordeel heeft. De commissie heeft zich afgevraagd, of het mogelijk is in de wet maatregelen op te nemen, die zulk een benadeling kunnen voorkomen. Het lijkt haar aanvankelijk wenselijk te dien einde in de wet op te nemen, dat geen successierecht wordt geheven van de overgang van vermogen tussen vermisten onderling. Er zal dan alleen successierecht betaald behoeven te worden bij de overgang van de laatste vermiste op diens overlevende erfgenamen. Zulk een bepaling zou het beste in deze wet opgenomen kunnen worden en niet in de Successiewet; zij behoort immers aan te sluiten bij de definitie van „vermiste”, zoals die in deze wet voorkomt. Gaarne zal de commissie over deze gedachte het oordeel der Regering vernemen.

Hierboven is er reeds terloops op gewezen, dat een stelsel, waarbij voor alle vermisten een gemeenschappelijke overlijdensdatum wordt vastgesteld, ook op ander dan erfrechtelijk gebied ver strekkende gevolgen kan hebben. Dit geldt te meer, nu zulk een datum ook zou moeten gelden voor degenen, die waarschijnlijk reeds in 1940 zijn overleden, terwijl de dag van overlijden, indien men daarvoor een gemeenschappelijke dag wil kiezen, zeker niet eerder mag vallen dan de dag der bevrijding van het laatst bevrijde gedeelte van ons land, dus 5 jaar later. Men denke hierbij niet alleen aan overeenkomsten van levensverzekering, pensioen en lijfrente, doch vooral ook aan de gevallen, waarin een man vermist is en met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan worden aangenomen, dat hij is overleden. Indien nu zijn vrouw, dit wetende, vóór de bevrijding is gaan samenleven met een andere man en uit die verhouding kinderen zijn geboren, zullen deze kinderen in het systeem van het ontwerp later, na de verklaring van overlijden van de eerste man, door die andere man kunnen worden erkend en bij opvolgend huwelijk gewettigd. In het stelsel van een gemeenschappelijke overlijdensdatum daarentegen zouden zulke kinderen als kinderen van de eerste, vermiste, man beschouwd moeten worden, terwijl hun wettigheid kan worden betwist en zij in dat geval zelfs als overspelige kinderen zullen moeten worden aangemerkt. Het is duidelijk, dat het eerstgenoemde systeem resultaten oplevert, welke met de waarheid heel wat meer overeenkomen en welke voor de ouders en ten slotte ook voor de kinderen bevredigender zullen zijn.

Intussen realiseert de commissie zich, dat het ontworpen systeem er toe zal kunnen leiden, dat in sommige gevallen ook tegen de wens van de belanghebbende aangifte zal kunnen worden gedaan. Het zal kunnen voorkomen, dat bijv. de overlevende echtgenote na de vermissing een of meer kinderen heeft gekregen, welke in feite niet haar man tot vader hebben. Hertrouwt de vrouw niet, dan zullen zij zelf en de kinderen er belang bij hebben, dat haar man geacht wordt de vader van deze kinderen te zijn. Doet nu de Minister van Justitie aangifte van zijn overlijden, dan zullen de kinderen, geboren meer dan 300 dagen na de vermoedelijke overlijdensdatum, daardoor onwettig worden. Een uitdrukkelijke bepaling, welke hun het behoud van de staat van wettig kind verzekert, komt in het ontwerp althans niet voor. De commissie neemt aan, dat door het opmaken van de akte van overlijden komt vast te staan, dat het huwelijk op de gefingeerde overlijdensdatum is ontbonden. Dit kan werken ten nadele van later geboren kinderen, doch het kan tegelijkertijd — volkomen te recht — de belangen van anderen beschermen. Andere erfgenamen van de man kunnen er bijv. een rechtmatig belang bij hebben, in het genoemde voorbeeld de onwettigheid van de bedoelde kinderen te doen vaststellen. Ook hier dus tegenstrijdige belangen, die moeilijk

tegen elkaar afgewogen kunnen worden. Onder deze omstandigheden verdient de oplossing, welke de waarheid het meest benadert, toch de voorkeur boven een andere, die een meer kunstmatig karakter draagt.

De regeling, in het ontwerp voorgesteld ter oplossing van de moeilijkheden, welke zullen ontstaan, indien de vermiste achteraf blijkt nog in leven te zijn, acht de commissie over het algemeen juist. Zij is echter nog niet geheel volledig. In de eerste plaats is het niet duidelijk, of de ten onrechte opgemaakte akte van overlijden in stand zal blijven. Moet de teruggekeerde zelf verbetering van de registers vragen? En als hij dit nalaat, wie kan het dan doen? Het komt de commissie voor, dat de Minister dit niet zelf zal kunnen doen, doch daartoe gebruik zal moeten maken van de hulp van het openbaar ministerie, dat krachtens het besluit F 281 tegenwoordig bevoegd is verbetering van de registers van de burgerlijke stand te vorderen.

In de tweede plaats is niet geregeld het geval, dat de vrouw van een vermiste, die achteraf blijkt in het geheel niet overleden te zijn, inmiddels een tweede huwelijk heeft aangegaan en daaruit binnen 300 dagen een kind heeft gekregen. Te recht stelt het ontwerp zich op het standpunt, dat het eerste huwelijk geacht moet worden door het aangaan van het tweede ontbonden te zijn. Dit betekent bij gebreke van nadere bepaling echter, dat een kind, geboren binnen 300 dagen na het aangaan van het tweede huwelijk en dus tevens binnen 300 dagen na de ontbinding van het eerste, twee vaders heeft! Zulk een kind is een wettig kind van de beide mannen van zijn moeder, van de eerste omdat het binnen de zwangerschapstermijn na de ontbinding van zijn huwelijk is geboren en van de tweede omdat het staande diens huwelijk ter wereld is gekomen. Deze onoplosbare knoop zal de wetgever moeten doorhakken en wel in deze zin, dat de tweede man geacht wordt de vader te zijn (behoudens eventuele ontkenning van de wettigheid). Op het moment van het aangaan van het tweede huwelijk was immers de eerste man reeds jarenlang vermist, zodat hij onmogelijk de vader geweest kan zijn.

Nog een verdere voorziening schijnt de commissie wenselijk. Indien de vrouw van de vermiste vóór haar tweede huwelijk reeds samenleefde met haar tweede man — een geval, dat zich niet zelden zal voordoen, nu het zo lang duurt voordat het overlijden van de eerste man kan worden ingeschreven — en uit die samenleving één of meer kinderen zijn geboren, zal de tweede man die kinderen vóór of bij zijn huwelijk kunnen erkennen en wettigen. Blijkt nu de eerste man terug te keren, dan verliezen deze kinderen de staat van wettig kind en worden zij zelfs overspelig. Formeel is dit volkomen juist, het eerste huwelijk was inderdaad niet ontbonden, doch de vrouw en haar tweede man mochten, althans na de inschrijving van de later onjuist gebleken akte van overlijden van de eerste man, redelijkerwijze aannemen, dat dit wél het geval was. Het ware tegenover hen en tegenover de kinderen onrechtvaardig om de consequenties van het voortduren van het eerste huwelijk tot de dag van het sluiten van het tweede ten volle te aanvaarden. Hier zou wellicht een bepaling uitkomst kunnen brengen, dat kinderen, die meer dan 300 (eventueel 180) dagen na de datum, welke (ten onrechte) is ingeschreven als die van het overlijden van de vermiste eerste man en die later zijn erkend door een andere man, de door die erkenning verkregen rechten (in geval van opvolgend huwelijk dus ook de staat van wettig kind) behouden. Zulk een bepaling vertoont overeenkomst met die van de artikelen 150 en 151 B.W. met betrekking tot de gevolgen, ten opzichte van de kinderen, van een nietig verklaard huwelijk.

Het ontwerp eist niet, zoals de artikelen 519 en volgende B.W., openbare dagvaarding van de afwezige. Het volstaat met publicatie in de *Staatscourant*, terwijl de Minister de bevoegdheid verkrijgt daarnaast publicatie in nieuwsbladen te gelasten. De commissie meent, dat hiermee genoeg genomen zal moeten worden en dat dit ook verantwoord is, nu aan de aangifte een ambtelijk onderzoek zal voorafgaan, zodat lichtvaardige aangiften niet gemakkelijk zullen voorkomen. Zij vraagt zich echter af, of met publicatie van de aangifte zal kunnen worden volstaan. Voor de belanghebbenden (erfgenamen en hun raadsliden, bewindvoerders, schuldeisers) is immers niet de datum van aangifte, doch die van het opmaken der akte van belang. Immers op die datum komt vast te staan, dat de bewindvoerder geen bevoegdheid meer heeft om op te treden namens de vermiste en dat de erfgenamen dat wél hebben. Nu schrijft het ontwerp voor, dat de ambtenaar de akte opmaakt, zodra 6 maanden na de aangifte zijn verstreken. Bij grote drukte zal echter dit opmaken wel enige dagen, zo niet meer, vertraging kunnen onder vinden. In elk geval zullen alle belanghebbenden bij de ambtenaar van de burgerlijke stand naar de juiste datum moeten informeren. Men kan dit voorkomen door ook van het opmaken van de akte

publicatie in de *Staatscourant* voor te schrijven. Dit is vooral nodig, indien de rechter in de zaak gemoed is geweest; in dat geval toch zal de akte niet dadelijk na afloop van de 6 maanden, doch eerst op een later tijdstip worden opgemaakt.

De commissie acht het juist, dat belanghebbenden zich tot de rechter zullen kunnen wenden met het verzoek de aangifte te verbeteren of te vernietigen. Bestaat er twijfel, dan is de rechter inderdaad de aangewezen autoriteit om te beslissen. Dan moet echter vaststaan, dat hij ook over alle ter zake dienende gegevens beschikt. Te dien einde zou de commissie voorgeschreven willen zien, dat de rechter in elk geval een vertegenwoordiger van de Minister van Justitie moet horen. Deze kan dan alle bij het Ministerie bekende gegevens verschaffen, zodat de rechter de waarschijnlijkheid van de beweringen der partijen daaraan kan toetsen. Als vertegenwoordiger van de Minister zou hetzij een ambtenaar van de nieuwe Departementsafdeling of andere met de uitvoering van deze wet te belasten organisatie, hetzij het openbaar ministerie kunnen fungeren. Of moet men wellicht aannemen, dat de Minister van Justitie altijd partij in het geding is? Krachtens het van toepassing verklaarde artikel 831 Rv. wordt de zaak „als een gewone vordering behandeld”. Betekent dit, dat de Minister, wiens aangifte wordt bestreden, als tegenpartij van de verzoeker wordt beschouwd? In dat geval is een uitdrukkelijk voorschrift omtrent het horen van 's Ministers vertegenwoordiger natuurlijk niet nodig. De betekenis van dit artikel is echter de commissie niet geheel duidelijk. Zij zal gaarne de opvatting van de Regering daaromtrent vernemen.

Hierboven is de commissie er van uitgegaan, dat van ten minste 100 000 vermisten een akte van overlijden moet worden opgemaakt. Gaarne zal zij echter vernemen, of de Regering omtrent dit aantal enigszins betrouwbare gegevens bezit. In het bijzonder interesseert het haar te weten, hoeveel personen bij benadering geacht kunnen worden nog in Oost-Europa in leven te zijn. Keren er de laatste tijd uit de Russische zone van Duitsland en uit de verder gelegen landen nog personen terug? Levert de repatriëring van hen, die nog aldaar verblijven, moeilijkheden op en, zo ja, welke? Indien deze repatriëring niet vlot loopt, aan wie ligt dat dan, aan de Nederlanders, die niet terug willen, of aan de autoriteiten, die hen niet willen laten gaan? Krijgen de Nederlandse ambtenaren, die met de repatriëring belast zijn, voldoende gelegenheid om hun nasporingen te doen en ontplooiën zij voldoende activiteit?

Eindelijk werd opgemerkt, dat in dit ontwerp verscheidene artikelen worden geciteerd, die niet meer zullen kloppen, wanneer het nieuwe kinderrecht zal zijn ingevoerd. Nu het wetsontwerp tot invoering daarvan nog niet in werking getreden is, zal tot die tijd nog naar de oude artikelen verwezen moeten worden; daarna echter naar de nieuwe. Kan deze moeilijkheid wellicht opgelost worden door een bepaling in dit wetsontwerp, inhoudende, dat van de inwerkingtreding van het nieuwe kinderrecht af in plaats van de verwijzingen naar bepaalde artikelen gelezen moeten worden verwijzingen naar andere artikelen? Anders zal het nodig zijn nog een afzonderlijke Invoeringswet voor het kinderrecht tot stand te brengen of wel deze wet en misschien ook andere wetten (men denke aan het wetsontwerp in zake de lijfswang bij onderhoudsverplichtingen, no. 515) kort na haar totstandkoming weer te wijzigen.

Artikel 1.

Bij de algemene beschouwingen kwam reeds de vraag ter sprake, of dit artikel niet verruimd behoort te worden, ten einde ook de vermiste Nederlandse militairen, die buiten Nederland woonden en buiten Nederland zijn omgekomen, daaronder te brengen. Het artikel zal in elk geval nog in ander opzicht verruimd moeten worden. Er zijn nl. gevallen van militairen met woonplaats in Nederland, die in de oorlogsdagen van 1940 vermist zijn en die toch niet onder het ontwerp zouden vallen, omdat zij reeds geruime tijd waren gemobiliseerd en dus hun woonplaats reeds vóór 9 Mei 1940 hadden verlaten. Zou het geen aanbeveling verdienen de aanvangsdatum bijv. op 1 September 1939 te stellen? Zelfs dan is het de vraag, of men alle gevallen, waarvoor de wet zou moeten gelden, er onder brengt. Er zullen ook wel Nederlandse zeelieden zijn, die reeds vóór die datum hun woonplaats in ons land hadden verlaten, daar vóór 9 Mei 1940 niet zijn teruggekeerd en later bij een scheepsramp in de oorlog zijn omgekomen. Behoren zulke mensen niet eveneens onder het ontwerp te vallen?

Dan is er nog het geval van de getrouwde vrouw, die haar woonplaats, d.w.z. het domicilie van haar man, reeds vóór 9 Mei 1940 had verlaten, doch feitelijk nog elders in Nederland verblijf hield.

Indien zij na 9 Mei 1940 haar feitelijke verblijfplaats heeft verlaten en vermoedelijk is omgekomen, behoort zij onder de „vermisten” gerekend te kunnen worden, doch het artikel sluit haar uit. Deze moeilijkheid zou ondervangen kunnen worden door in plaats van „zijn woonplaats in Nederland heeft verlaten” te lezen: zijn woonplaats of feitelijke verblijfplaats in Nederland heeft verlaten. Hierdoor zouden ook de gemobiliseerden onder de wet gebracht worden, niet echter de zeelieden. Misschien is het noemen van de laatste feitelijke verblijfplaats op zich zelf reeds voldoende; het kan echter geen kwaad, indien men daarnaast ook de laatste woonplaats blijft noemen.

Een vraag, welke zich hierbij ook nog kan voordoen, is die, of de Joden, die op bevel van de Duitsers naar Amsterdam verhuisd zijn, in die stad woonplaats hebben gehad dan wel alleen hun feitelijke verblijfplaats. Noemt men nu in het artikel de feitelijke verblijfplaats, dan is het antwoord hierop van geen belang meer voor de vraag, of deze personen al dan niet onder dit ontwerp vallen; wel echter nog voor de vraag, welke ambtenaar de akte van hun overlijden moet opmaken.

Het woord „aldaar”, zo werd verder opgemerkt, zal moeten betekenen: in Nederland. Zoals het er staat, zou men het echter ook kunnen lezen als: in zijn woonplaats in Nederland. Verduidelijking is wenselijk.

Artikel 3.

Van veel belang acht de commissie de vraag, wat in lid 2 moet worden verstaan onder „gegevens omtrent het tijdstip van overlijden”. Kan men hieronder ook begrijpen aanwijzingen, welke het overlijden op een bepaalde dag niet strikt bewijzen, doch wel zeer aannemelijk maken? De commissie denkt hierbij in het bijzonder aan de resultaten van de onderzoekingen van het Rode Kruis ten aanzien van de Joden, die zijn gedeporteerd naar Sobibor en Auschwitz. De uitkomsten van dit onderzoek geven zeer sterke aanwijzingen, dat bepaalde groepen van personen op bepaalde dagen zijn vermoord, zonder dat van ieder lid van zulk een groep met volkomen zekerheid het overlijden op die dag kan worden bewezen. Het komt de commissie voor, dat hier voldoende gegevens aanwezig zijn om het overlijden op zulk een dag aan te nemen. Zou de Minister deze mening delen, dan zal de tekst van het ontwerp in dit opzicht waarschijnlijk geen moeilijkheden opleveren. Mocht de Minister aarzelen een duidelijke verklaring hieromtrent af te leggen, dan zou een aanvulling van de tekst echter aanbeveling verdienen. Met het oog op de mogelijkheid van verbetering van de aangifte door de rechter, die aan 's Ministers verklaringen niet gebonden is, zou zulk een aanvulling in elk geval overwogen kunnen worden.

Men zou, om de waarheid zo dicht mogelijk te benaderen, nog iets verder kunnen gaan en onder „gegevens” ook kunnen begrijpen aanwijzingen, waaruit ten aanzien van een bepaalde groep van gedeporteerden niet een bepaalde, doch slechts een gemiddelde sterfdag kan worden afgeleid. Er zijn groepen, van wie men op grond van allerlei aanwijzingen kan aannemen, dat zij na haar deportatie gemiddeld nog een zeker aantal dagen hebben geleefd. In deze gevallen zou degene, die de aangifte doet, daarin moeten vermelden, op welke dag de vermiste naar alle waarschijnlijkheid is overleden. Bij verschil van mening hieromtrent zal de rechter dan moeten beslissen, welke dag als de meest waarschijnlijke in aanmerking komt.

Betreft het individuele gevallen, omtrent wier verder lot niets bekend is, dan zal men zijn toevlucht moeten nemen tot de fictie van overlijden op de dag na die van het laatste bericht omtrent het bestaan van de vermiste. Niet zelden zal echter dit laatste bericht een getuigenverklaring zijn van iemand, die de vermiste het laatst gezien heeft. Het is mogelijk, dat zulk een getuige een bepaalde dag kan noemen. In vele gevallen zal hij echter niet anders kunnen doen dan een bepaald tijdvak aangeven, bijv. Januari 1943, voorjaar 1945 of iets dergelijks. In zulk een geval zou als dag van overlijden moeten worden aangemerkt die, volgende op het tijdvak, waarin het laatst van het bestaan is gebleken. Een aanvulling in deze zin verdient, naar de mening der commissie, aanbeveling.

Artikel 5.

De commissie heeft zich afgevraagd, of het wel nodig is deze termijn op 6 maanden te stellen. Indien belanghebbenden kennis nemen van het bericht in de *Nederlandse Staatscourant*, zullen zij daartegen in het algemeen of binnen zeer korte tijd reageren, of in het geheel niet. Willen zij nog een nader onderzoek trachten in te stellen (hetgeen slechts zelden het geval zal zijn, daar de belanghebbenden meestal reeds over alle inlichtingen beschikken), dan zal daartoe doorgaans ook een kortere termijn dan 6 maanden wel voldoende zijn. Vooral nu met de aangifte eerste 2½ jaar of langer na afloop van de bezetting zal

kunnen worden aangevangen en de afwikkeling van de talrijke gevallen dan zeker nog lang zal duren, helt de commissie over tot de mening, dat met een kortere termijn moet worden volstaan. Gaarne zal zij 's Ministers oordeel hierover vernemen.

Gevraagd werd, wat er zal moeten geschieden, indien de Minister na de aangifte, doch vóór de inschrijving tot de conclusie komt, dat de aangifte onjuist is. De commissie meent, dat hij in dat geval de hulp van het openbaar ministerie zal moeten inroepen, dat dan ingevolge artikel 6 verbetering van de aangifte zal moeten vorderen.

Artikel 6.

In het tweede lid zou na „ingesteld” een komma geplaatst kunnen worden om te doen uitkomen, dat de betekening zowel moet plaats hebben, wanneer door belanghebbenden een verzoek is ingediend als wanneer het O.M. een vordering heeft ingesteld.

In het laatste lid van dit artikel zou het woord „onverwijld” kunnen worden ingevoegd. Hetzelfde zou kunnen geschieden in het laatste lid van artikel 7.

Artikel 10.

Men vestigde er de aandacht op, dat blijkens de Memorie van Toelichting dit artikel ook het oog heeft op de termijn van artikel 182 B.W., dat het opmaken van een boedelbeschrijving binnen 3 maanden na het overlijden van een der echtgenoten voorschrijft, indien er minderjarige kinderen zijn. Het schijnt echter twijfelachtig, of hier van een vervaltermijn kan worden gesproken. Zou het gebruik van de term „wettelijke termijnen” deze twijfel niet kunnen opheffen?

Artikel 13.

Men vestigde er de aandacht op, dat de terugkerende vermiste ernstig gedupeerd kan zijn, indien degenen, die zich tot zijn terugkeer als zijn erfgenamen mochten gedragen, blijken goederen om niet te hebben vervreemd. Ook artikel 542 B.W. geeft daarvoor een weinig bevestigende regeling, doch men bedenke, dat het daar betreft terugkeer na 30 jaar of langer, terwijl hier reeds zeer kort na de inschrijving van de akte van overlijden terugkeer kan plaats hebben. Men zou aan dit bezwaar te gemoet kunnen komen door de teruggekeerde recht te geven op de waarde van de vervreemde goederen ten tijde van de vervreemding.

Voorts werd opgemerkt, dat geen uitdrukkelijke bepaling is opgenomen ter bescherming van de rechten van derden te goeder trouw. Dit is in het bijzonder van groot belang bij vervreemding van onroerend goed.

Deze beide moeilijkheden doen zich niet alleen voor, indien de vermiste zelf terugkeert, doch eveneens indien achteraf blijkt, dat een onjuiste overlijdensdatum is ingeschreven. De inschrijving kan dan evenals iedere andere akte van de burgerlijke stand verbeterd worden en dan kan blijken, dat anderen tot de nalatenschap gerechtigd zijn dan degenen, die zich na de oorspronkelijke inschrijving als erfgenamen mochten beschouwen. Geeft de wet omtrent dit geval generlei regeling, dan zullen de nieuwe erfgenamen meer rechten kunnen uitoefenen dan de vermiste zelf bij zijn terugkeer zou kunnen doen gelden. Het komt de commissie voor, dat dit niet juist is. Men zou moeten bepalen, dat deze nieuwe erfgenamen slechts dezelfde rechten hebben als de vermiste zelf zou kunnen uitoefenen.

Artikel 14.

Blijkens de toelichting is het de bedoeling, dat de rechtsbetrekking uit een levensverzekeringsovereenkomst door de inschrijving van de akte van overlijden geacht wordt te zijn geëindigd. De verzekerde som moet dus worden uitgekeerd en van het tijdstip van overlijden af behoeft geen premie meer te worden betaald. Hebben de nabestaan-

den de premiebetaling voortgezet na dat tijdstip, dan zal de maatschappij deze premies moeten teruggeven. Keert nu de verzekerde terug, dan herleeft de verzekeringsovereenkomst niet. De tekst van de tweede zin van lid 1 is hiermee echter niet geheel in overeenstemming. Men zou daaruit lezen, dat de teruggekeerde, te rekenen van het ogenblik, waarop weer van zijn bestaan is gebleken, opnieuw premie moet gaan betalen. De commissie meent, dat dit niet de bedoeling van de ontwerper is geweest, al kan het billijk zijn, dat de maatschappij, die te vroeg heeft moeten uitkeren, nu althans nog premie ontvangt. Voor de teruggekeerde zal het daarentegen dikwijls onbillijk zijn, dat hij opnieuw premie moet gaan betalen; men denke aan het geval, waarin de uitkering is gedaan aan zijn vrouw, die intussen hertrouwd is. In elk geval is de eenvoudigste oplossing wel, dat de gehele overeenkomst geacht wordt te zijn geëindigd.

Gevraagd werd, of „verschenen” niet juistere ware dan „vervallen”.

Artikel 15.

Dit artikel zal, naar de commissie meent, alleen mogen worden toegepast, indien aan de nabestaanden van de vermiste een pensioen of rente is toegekend. Deze behoren inderdaad op te houden, indien de vermiste nog blijkt te leven. Een eigen pensioen daarentegen zal juist moeten herleven en zal zelfs met terugwerkende kracht ook over het tijdvak van afwezigheid uitbetaald moeten worden. Om de werking van het artikel tot de pensioenen en renten aan derden te beperken, zou vóór „verleend” kunnen worden ingevoegd: in verband met dat overlijden.

Dat het pensioen of de rente ook met terugwerkende kracht zal kunnen worden beëindigd, acht de commissie, hoewel niet geheel onbedenklijk, toch aanvaardbaar.

Artikel 20.

Het zou wellicht iets fraaier zijn, in plaats van „wat verder nodig is” te lezen: al hetgeen verder nodig is.

Artikel 21.

In aansluiting aan hetgeen bij de algemene beschouwingen werd opgemerkt, werd de vraag gesteld, of niet kan worden bepaald, dat de verordening 228/1941 op een nader bij Koninklijk besluit te bepalen datum zal vervallen. Deze datum zou dan zo gesteld kunnen worden, dat de aanhangige gevallen kunnen worden afgewerkt.

Considerans.

Deze wekt de onjuiste indruk, dat het ontwerp regelen geeft voor de akten van overlijden in het algemeen, terwijl het alleen betrekking heeft op die van vermisten. Toevoeging van de woorden „van vermisten” zou daarom aanbeveling verdienen.

Aldus vastgesteld 6 October 1947.

TERPSTRA.

DONKER.

ROOLVINK.

TENDELOO.

WTTEWAALL VAN STOETWEGEN.

STOKVIS.

SASSEN.